

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Självständigt arbete II, 15hp

Från religiös undervisning till religionsundervisning

En historisk jämförelse om religionernas framställning i läroplaner och läromedel mellan år 1969 och 2011

Författare: Josephine Henrohn & Mikaela Alexandersson

Handledare: Malin Henriksson

Examinator: Ulla Rosén

Termin: VT19

Ämne: Samhällsorienterade ämnen

Nivå: Avancerad nivå

Kurskod: 4GN10E

Linnéuniversitetet

Institutionen för utbildningsvetenskap

Arbetets art: Examensarbete, 15 hp

Lärarprogrammet

Titel: Från religiös undervisning till religionsundervisning – en historisk jämförelse om religionernas framställning i läroplaner och läromedel mellan år 1969 och 2011.

Title: From religious teaching to education in religion - a historical comparison of the religion's representation in curricula and teaching aids between year 1969 and 2011.

Författare: Josephine Henrohn och Mikaela Alexandersson

Handledare: Malin Henriksson

ABSTRAKT

Syftet med studien är att undersöka kristendomens framställning i förhållande till de andra världsreligionerna i läroplaner och läromedel från år 1969 och 2011 samt att undersöka vad som påverkat utvecklingen av dessa utifrån tidigare forskning. Utifrån en komparativ metod samt egenformulerade analytiska kategorier har resultatet analyserats. Vad gäller läroplanerna framkom det att kristendomen har haft och har fortfarande en särställning gentemot de andra världsreligionerna. Vad gäller läromedlen framkom en tydlig skillnad vad gäller vilket perspektiv det utgår ifrån. I läromedlet från år 1969 framställs de icke kristna religionerna som något främmande och lustigt samtidigt som de i läromedlet från år 2011 framställs som mer neutrala. Kristendomen är fortfarande en utgångspunkt i både läroplaner och läromedel. Anledningen till att läroplaner och läromedel ser ut som de gör kan enligt studien vara den ökade migrationen i landet, men även religionsfrihetslagens genomslag. Skolan står inför ett dilemma där skolan å ena sidan ska vila på kristen tradition och å andra sidan vara saklig och opartisk. Frågan vi ställer oss efter vår analys är vad som egentligen är viktigast – att se till landets och kulturarvets bästa eller att ta hänsyn till elevernas olika kulturarv. Slutsatsen som dragits utifrån vår undersökning är att andra religioner har fått mer plats i dagens läroplan och läromedel än tidigare. Det är även mer neutralt formulerat, dock är det en lång väg kvar till en icke-konfessionell undervisning inom religionskunskap. Vi står med en fot i traditionen och en fot i förnyelsen och är på väg att ta ett kliv över till den sistnämnda.

ABSTRACT

The aim of the study is to investigate the presentation of Christianity in relation to the other world religions in curricula and teaching materials from 1969 and 2011, as well as to investigate what influenced the development of these from

previous researches. From a comparative method and self-formulated analytical categories, the results have been analyzed. As far as the curricula are concerned, it emerged that Christianity has had and still have a special position towards other world religions. As far as the teaching materials are concerned, a clear difference emerged as to which perspective it is based on. In the teaching material from year 1969, the non-Christian religions are highlighted as something strange and odd at the same time as in the teaching medium from 2011 they are highlighted neutral. Christianity is still a starting point in both curricula and teaching materials. The reason why curricula and teaching materials look like they do can, according to the study, be a result of the increased migration in the country but also a result of the religious freedom law. The school faces a dilemma where the school on the one hand will be based on Christian traditions and on the other hand be factual and impartial. The question we ask after our analysis is what really is the most important - to ensure the best of the country and the cultural heritage or to take into consideration the different cultural heritage of the students. Conclusions from our study are that other religions have gained more space in today's curriculum and teaching materials than before. It is also more neutrally formulated, however, it is a long way to go to a non-confessional education in religious knowledge. We stand with one foot in tradition and one foot in the renewal and are about to take a step over to the last one.

Nyckelord

Kristendom, religion, religionsfrihet, icke-konfessionell och migration.

Keywords

Christianity, religion, religious freedom, non-confessional and migration.

Tack

Vi vill tillägna ett tack till skolan som lånat ut läromedel till oss, till vår handledare som hjälpt oss under arbetets gång samt till Niklas Rosenbalk som delade med sig av äldre läromedel från 1920 och framåt. Vi vill även tillägna ett stort tack till biblioteket i Emmaboda för all snabb hjälp under arbetets process med bland annat lån och fjärrlån av böcker. Detta gjorde det möjligt för oss att skriva vårt arbete.

Innehållsförteckning

1	Inledning	8
1.1	<i>Syfte & frågeställningar</i>	9
1.2	<i>Disposition</i>	10
2	Litteraturbakgrund.....	11
2.1	<i>Begreppet icke-konfessionell.....</i>	11
2.2	<i>Tidigare forskning.....</i>	12
2.2.1	<i>Sverige över tid</i>	12
2.3	<i>Migration, globaliseringens påverkan och det religiösa landskapet</i>	17
3	Metod.....	19
3.1	<i>Komparativ metod.....</i>	19
3.2	<i>Genomförande.....</i>	21
3.3	<i>Läsning under textanalys</i>	23
3.4	<i>Arbetsfördelning.....</i>	24
4	Material/källor.....	25
4.1	<i>Källmaterial</i>	25
4.2	<i>Källdiskussion</i>	25
4.2.1	<i>Läroplanens användning</i>	26
4.2.2	<i>Läromedlets användning</i>	26
4.3	<i>Avgränsning</i>	27
5	Resultat.....	28
5.1	<i>Beskrivning av läroplan 1969</i>	28
5.1.1	<i>Disposition</i>	28
5.1.2	<i>Kristendomens särställning</i>	29
5.2	<i>Beskrivning av läroplan 2011</i>	31
5.2.1	<i>Disposition</i>	31
5.2.2	<i>Kristendomens särställning</i>	32
5.3	<i>Beskrivning av läromedel från år 1969.....</i>	32
5.3.1	<i>Disposition</i>	33
5.3.2	<i>Religionen i praktiken</i>	34
5.3.3	<i>Vems perspektiv?</i>	35
5.3.4	<i>Högtider, riter och heliga platser</i>	36
5.4	<i>Beskrivning av läromedel från år 2011.....</i>	36
5.4.1	<i>Disposition</i>	36
5.4.2	<i>Religion i praktiken.....</i>	38
5.4.3	<i>Vems perspektiv?</i>	40
5.4.4	<i>Högtider, riter och heliga platser.....</i>	40
6	Analys.....	42
6.1	<i>Historisk jämförelse mellan läroplanerna från år 1969 och 2011.....</i>	42
6.1.1	<i>Disposition</i>	42
6.1.2	<i>Kristendomen som utgångspunkt</i>	43

6.2	<i>Jämförelse mellan läromedlen från år 1969 och 2011</i>	44
6.2.1	Religionen i praktiken	44
6.2.2	Vems perspektiv?	45
6.2.3	Disposition	47
6.2.4	Högtider, riter och heliga platser	48
6.3	<i>Vad kan ha påverkat utvecklingen av läroplaner och läromedel?</i>	49
7	Diskussion	52
7.1	<i>Läroplanerna inom religionskunskap som icke-konfessionella medel?</i> ...	52
7.2	<i>Kristendomens särställning</i>	53
7.3	<i>Verklighetsanknytning</i>	54
7.4	<i>Lärarens ansvar</i>	54
7.5	<i>Metoddiskussion</i>	55
7.6	<i>Arbetsfördelning</i>	55
8	Slutsats	57
9	Vidare forskning	59
10	Referenslista	61

1 Inledning

Tidigare benämndes religionsämnet i skolan kristendomskunskap men på 1950-talet infördes religionsfrihetslagen i Sverige. Skolan skulle då inte verka för endast en religion, detta då flera livsåskådningar blivit tillåtna (Falkevall, 2010:11). Religionskunskapen enligt Skolöverstyrelsen (1969:175) innebar att eleverna skulle lära sig om kristendomens historia, den kristna tron samt etiken. Kristendomen har vid denna tid en större plats i religionsundervisningen än de övriga religionerna. Eleverna ska dock lära sig om de icke kristna religionerna, men i mindre utsträckning.

I läroplanen som infördes år 2011 i Sverige står det att religionsundervisningen skall vara icke-konfessionell vilket betyder att ingen religion får förespråkas till eleverna i skolundervisningen (Skolverket, 2018:5). Likaså står skrivet i skollagen (2010: kap 1, 6 §). Skolverket (2012:1) samt Jämterud (2008:6) tar även upp, likt läroplanen och skollagen, att skolan skall vara icke-konfessionell.

Religionsämnet är ett ämne i svensk skola som är extra känsligt med krav på en neutral, icke-konfessionell, undervisning. Lärare i religionskunskap står inför utmaningar som att inte säga eller undervisa om något som kan anses kränkande för elever med olika etniciteter (Holmqvist Lidh, 2016:214). Lärare står även inför olika utmaningar för hur man presenterar de olika världsreligionerna för eleverna. Forskning har visat att många elever, både icke-religiösa och religiösa, har svårigheter att känna igen samt förstå ämnet religionskunskap. I klassrummet kan utmaningarna ses på olika nivåer. En nivå är den konkreta nivån. Den innefattar att undervisningen skall ta fram de synvinklar som elever bör veta om för att både känna igen sina kamraters religion men även sin egen (Vestøl, 2015:8).

Intresset att skriva om hur kristendomen framställs jämfört med de andra världsreligionerna väcktes hos oss båda när vi, bland annat, läste i det centrala innehållet i läroplanen från år 2011. Där står det på flera ställen “kristendomen och de andra religionerna” (Skolverket, 2018:217). Då skapades ett intresse av att ta reda på hur religionsundervisningen såg ut tidigare i Sverige jämfört med hur den ser ut idag. Utifrån detta har vi valt att studera två olika läroböcker inom religionsämnet samt att analysera de olika läroplanerna som är kopplade till dessa.

1.1 Syfte & frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka hur kristendomen samt de andra världsreligionerna framställs i läroplanerna från år 1969 och 2011. Syftet är även att undersöka hur kristendomen och de andra världsreligionerna framställs i läromedlen från år 1969 och 2011. Vår undersökning av läromedel och läroplaner kommer att förhållas till tidigare forskning som beskriver vilka faktorer som kan ha påverkat utvecklingen inom religionsundervisningen över tid. Utifrån detta har följande tre frågeställningar formulerats:

- Hur framställs kristendomen i förhållande till de andra världsreligionerna i läroplanerna från år 1969 och 2011?
- Hur framställs kristendomen i förhållande till de andra världsreligionerna i läromedlen från år 1969 och 2011?
- Vad har påverkat utvecklingen av läroplanerna samt läromedlen i religionskunskap från år 1969 fram till 2011 utifrån tidigare forskning?

1.2 Disposition

Arbetet börjar med en inledning. Inledningen följs av en rubrik med bakgrund och en rubrik med tidigare forskning. Detta följs av arbetets metod där bland annat en beskrivning av arbetets genomförande finns inkluderat. Metoden följs av rubriken material/källor där läroplaner från år 1969 och 2011 samt läromedel från år 1969 och 2011 tas upp. Avsnittet om material/källor följs av arbetets resultat. Därefter tas delar av arbetets analys upp. Resterande resultat av de två första frågeställningarna tydliggörs under materialbeskrivningen av läroplaner och läromedel. Resultat- och analysavsnitten följs av ett diskussionsavsnitt där bland annat för- och nackdelar kring arbetssättet kommer att diskuteras. Slutligen tas arbetets slutsats och vidare forskning upp. Sist i arbetet finns en fullständig referenslista till de referenser som använts i arbetet.

2 Litteraturbakgrund

Avsnittet börjar med en presentation av begreppet icke-konfessionell. Detta följs av, utifrån tidigare forskning, en presentation av religionsundervisningens utveckling i Sverige från början av 1900-talet fram till idag. Avslutningsvis kommer avsnittet om tidigare forskning att behandla migration och globaliseringens påverkan på religionsutvecklingen i Sverige samt barnkonventionen.

2.1 Begreppet icke-konfessionell

Begreppet icke-konfessionell betyder att det inte får utföras några religiösa inslag i undervisningen i svenska skolor (Skolverket, 2012:1). Jämterud (2008:6) med flera skriver att skolan, som tidigare nämnts, skall vara icke-konfessionell. Jämterud (2008:6) menar att detta kan ses som en naturlig följd av Sveriges starkt förankrade religionsfrihetslag som trädde i kraft år 1951. Begreppet religionsfrihet kan tolkas på två olika sätt, antingen frihet *från* religion eller frihet *till* religion. Vilken av dessa friheter som skolan, samt samhället, ska framhäva är inte självklart.

Lärare i dagens skola får inte förespråka någon religion till eleverna. Det betyder dock inte att besök i religiös lokal är förbjudet. Besök i religiösa lokaler ska ske inom skolans ramar för religionsundervisningen och skall både för- och efterarbetas av lärare tillsammans med elever. Skollagen lägger vikt vid när det får förekomma konfessionella inslag, men det ska då vara tydligt kopplat till både undervisning och utbildning (Skolverket, 2012:2). Den offentliga makten skall brukas med respekt för alla olika individers rättigheter och lika värde samt att motverka diskriminering grundat i individers etnicitet (Riksdagen, 1974: kap 1, 2 §).

2.2 Tidigare forskning

Detta avsnitt kommer börja med att presentera Sverige över tid vad gäller religionsundervisningens utveckling. Avslutningsvis presenteras migrationen och globaliseringens påverkan i Sverige samt barnkonventionen.

2.2.1 Sverige över tid

År 1903 var det en intensiv och livlig debatt i Sveriges riksdag angående religionsundervisningen i folkskolan. Vid denna tid ville man ha en konkret kristendomsundervisning uppbyggd på berättelser från Bibeln. En huvudlinje i debatten var att kristendomsundervisningen skulle utgöras av bibelundervisning. Undervisning uppbyggd på berättelser från Bibeln sades motsvara barnens behov och natur. Undervisningen skulle ge barnen material till en livsåskådning, inte intala dem en färdig sådan. Här kom en antydning till religionsfrihet. Något senare började man tala om att endast ta med berättelser från Bibeln med etiskt innehåll i kristendomsundervisningen. En fråga som uppstod var hur man skulle skilja etik och religion från varandra i Bibeln (Algotsson, 1975:36-74).

År 1919 kom en ny undervisningsplan där Bibeln fortfarande skulle vara grunden för kristendomsundervisningen (Algotsson, 1975:216). Året var en vändpunkt för undervisningsplanen i folkskolan då traditionen att religionsundervisningen skulle vara konfessionell och bunden till kyrkan bröts. Vändpunkten skulle resultera i en icke-konfessionell undervisning i kristendom (Hartman, 2011:29–30).

På 1920-talet ansågs religionsundervisningen i skolan vara vägen till religionsfrihet. Undervisningsplanen som kom år 1919 var fortfarande aktuell under 1940-talet. Däremot ville skolutredningen år 1940 ge kristendomsundervisningen en större konfessionell inriktning än vad den

hade haft med undervisningsplanen för år 1919. Den senare ville även hålla dörren öppen för en etisk kristendomsundervisning, medan den tidigare endast föreskrev en evangelisk kristendomsundervisning (Algotsson, 1975:271,330,351).

Efter andra världskrigets diktatur och förtryck väcktes demokratitankar till liv på allvar. Den tidigare pedagogiken hade misslyckats och genererat katastrofala följder. Nu utvecklades en ny medvetenhet om vikten av att fostra demokratiska och tänkande elever. Under denna tid rådde en ekonomisk och teknisk utveckling vilket gjorde att större krav ställdes på medborgarnas kunskaper. År 1946 tillsattes en skolkommision som föreslog förändringar angående skolans demokratiska uppdrag. Utifrån skolkommisionens sammanfattning av skolans uppgifter fanns mål om att skolan skulle ge eleverna bland annat allmänbildning, social fostran, hälsofostran och personlighetsdanning. Med andra ord fostran till demokratiska medborgare (Florin, 2010:11-12).

År 1951 lades en proposition om religionsfrihetslagen fram. Propositionens förslag innebar att religionsfrihet hör till medborgarnas rättigheter i ett demokratiskt och fritt samhälle. Här krävde synen på kristendomen ändå konfessionella kompetenser på lärarna, vilket delvis motsäger förslaget om religionsfrihet. Lärarna var tvungna att antingen tillhöra svenska kyrkan eller något frikyrkosamfund, annars skulle de skriftligt avge en förklaring om att de inte innefattade någon åskådning som var mot den evangeliska kristendomsuppfattningen. Sedan, år 1955 kom en ny undervisningsplan som var en motsats till den från 1919. I den nyare angavs exempelvis vilka olika bibelstycken som skulle läsas och undervisas (Algotsson, 1975:336-337,351). Senare, år 1962 kom ännu en ny vändpunkt då det nu gavs en allsidig och saklig undervisning *om religion* (Hartman, 2011:29–30). På 1960-talet integreras religionsämnet med de andra orienteringsämnena. Skolämnet har utvecklats och med

tiden har man övergått till en mer neutral religionsundervisning (Falkevall, 2010:12).

Hartman (2009:6) beskriver sin syn på religionsundervisningens utveckling under 1969 års läroplan på följande sätt:

För religionsundervisningens del innebar 1969 års läroplan, något av ett paradigmskifte, en existentiell vändning, i sättet att närma sig religionernas värld. Det viktigaste var kanske inte att ämnets beteckning ändrades från ”kristendomskunskap” till ”religionskunskap”, utan att aktivitetsmönstret i lärandeprocessen fördes in i nya banor. Elevernas egna erfarenheter och reflektioner skulle ges en ny och framträdande roll. Studiet av religiösa urkunder hade länge stått i centrum för undervisningen. Nu skulle den inriktningen lättas upp genom en uttalad elevcentrering.

(Hartman, 2009:6)

Under 1960-talet var religion ett debatterat skolämne. Det fanns två olika riktningar, en grupp ville ha kvar fokuset på kristendomen medan den andra gruppen stod frågande till skolämnet överhuvudtaget. Med detta som bakgrund introducerades livsfrågor i skolämnet. Under 1970- och 80-talet låg livsfrågorna som grund, även vid utformningen av kursplanen i Lgr 80. I Lgr 80 lades stor vikt vid att undervisningen startade med utgångspunkt i livsfrågor som lämpade sig för respektive stadium. Viktigt att poängtera är att Bibeln fortfarande ingick att studera i undervisningen (Falkevall, 2010:13, 19).

Under 1990-talet uppkom en livlig debatt angående religionsläraruppdraget och om det kristna arvet i religionsundervisningen. Särskilt värdegrundstexterna i läroplanerna förbryllade och skapade diskussioner. Nu pågick även kommunaliseringen av den svenska skolan. Ett ökat ansvar överfördes från staten till kommunerna i landet. Samtidigt trädde en ny läroplan i

kraft år 1994. I läroplanen som trädde i kraft år 1994 stod det att undervisningen i skolan skulle vara icke-konfessionell och att skolan skulle hjälpa varje elev att finna sin egen individualitet för att sedan kunna bli en del av samhället. Detta skulle dock göras i motsvarighet med den etik som förvaltas av västerländsk humanism och kristen tradition (Lpo 94, 2006:3; Jonsson, 2016:81). En kritik som riktats mot 1994 års läroplan var avsaknaden av stoffangivelser. Det blev nu upp till lärarna att välja ut stoff till undervisningen. Tre begrepp som särskilt betonades i läroplanen var etik, livsfrågor och reflektion. Här fick religionsämnet bära huvudansvaret för etiska frågor även fast det genomsyrade hela läroplanen (Jonsson, 2016:92).

Våren 2010 kom Skolverket med ett förslag på en ny kursplan där de ville att de fem världsreligionerna skulle ha likvärdig ställning i undervisningen i skolan. Regeringen gick dock emot Skolverket och deras förslag. Regeringen ville inte ha en likvärdig ställning för de fem världsreligionerna, de ville att kristendomen skulle bibehålla sin nuvarande särställning i religionsundervisningen (Björklund, 2010).

I den nya läroplanen föreslog Skolverket att man skulle jämställa världsreligionerna samt spendera likvärdigt med tid och fördjupningsstudier i dem. Detta ansåg utbildningsministern som olyckligt då tiden för religionskunskapen skulle vara densamma. Det skulle betyda att utrymme och tid för kristendomen skulle minimeras. Utbildningsministern menar att kristendomen är en del av Sveriges kulturarv och därför bör lyftas fram mer än övriga världsreligioner. Ett motargument till det utbildningsministern påstår är att många elever i dagens svenska skola har en annan religion och då även ett annat kulturarv med sig i bagaget. Utbildningsministern drar då paralleller med ämnet historia och menar att man i skolan läser mer om Sverige och Nordens historia än vad man gör om exempelvis Indiens historia. Därmed menar

han att Sverige kontra andra länder redan särställs i andra ämnen, så varför inte särställa kristendomen även i religionsundervisningen? (Björklund, 2010).

Läroplanen som trädde i kraft efter detta var *läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* år 2011. Utifrån den nuvarande läroplanen ska religionskunskap ge eleverna möjlighet att utveckla kunskap om livsåskådningar och religioner i samhället samt runtom i världen. Eleverna ska genom undervisning ta del av människors olika levnadssätt inom olika religiösa samfund samt hur de uttrycker sin religion (Skolverket, 2018:215). Under skolans värdegrund och uppdrag står det även att skolan ska arbeta med människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, människors lika värde, jämställdhet och solidaritet utifrån kristen tradition och västerländsk humanism. Skolan ska även vara icke-konfessionell (Skolverket, 2018:5). Här sker, menar Linda Jonsson (2016:115), en pendelrörelse tillbaka till den konfessionella undervisningen då diskussionerna behandlar värdegrundstexternas formuleringar om *kristen etik* och *västerländsk humanism* istället för att ifrågasätta läraruppdraget och undervisningen. Vidare diskuterar Jonsson (2016:118) att formuleringen ”kristendomen och de andra världsreligionerna” indikerar en särställning då det egentligen kunde formulerats ”världsreligionerna”. På så sätt tar undervisningen fasta på två ideal, ett baserat på kristen folkundervisning och ett baserat på personutvecklande religionskunskap. Trots att tanken med de nya läroplanerna var den konfessionslösa och objektiva undervisningen uttrycker de en konfessionell prägel då kristendomens roll betonas i högre grad än de resterande religionerna. Slutligen fastslår Jonsson (2016:133) att religionsläraruppdraget har fastnat mellan tradition och förnyelse. Undervisningen har fastnat i gamla mönster och är repris av det förgångna

som skapar en framtida utmaning – ett gränslöst uppdrag på en begränsad tid.

Jonsson (2016:114) har beskrivit religionsläraruppdragets förändringar över tid då kristendomskunskap bytte skepnad till religionskunskap och signalerade en ny utgångspunkt i undervisningen. Skolan gick från en traditionsbaserad till en objektiv och konfessionsfri undervisning i religionskunskap. I denna överblick över historisk utveckling av skolans inställning till religionsundervisning saknas analys av läromedel vilket vi vill tillföra med vår studie. Vi vill även studera hur denna pendel mellan tradition och förnyelse, som Jonsson skriver om i sin avhandling, syns i läromedlen.

2.3 Migration, globaliseringens påverkan och det religiösa landskapet

Myndigheten för stöd till trossamfund skrev en rapport angående Sveriges religiösa landskap där syftet var att studera hur religiös praktik, tro och tillhörighet ser ut i det svenska samhället idag. För snart hundra år sedan, år 1920, registrerade Statistiska centralbyrån att över 99 % av Sveriges befolkning bekände sig till den svenska lutherska statskyrkan. Idag sjunker Svenska kyrkans medlemsantal kontinuerligt. Dock visar statistiken att andra trossamfund och religiösa traditioner etableras från bland annat Mellanöstern, Asien och Afrika men även från andra delar av Europa. Idag är Sverige ett av de länder som ligger i toppen vad gäller religiös mångfald. "Enheten i religionen" är inte längre en grund i det svenska samhället då det idag råder religionsfrihet samt att statsmakt och kyrka har gått skilda vägar. (Willander, 2019).

Andelen personer i Sverige som är utlandsfödda beräknas vara omkring 20%. Invandringen till Sverige samt globalisering har inte bara bidragit till ny arbetskraft och nya människor, det har även bidragit till att världens olika religioner har följt med. Sverige är det land som förändrats mest i

världen, efter andra världskriget, som en följd av migrationen. Denna process ses som den största förändringen av ett religiöst landskap sedan Sveriges kristnande. Sverige har gått från ett relativt homogent land till ett alltmer mångreligiöst och mångetniskt land. Under kommande decennier står Sverige troligen inför ytterligare livsåskådningsmässiga och religiösa förändringar. Som ett resultat av detta kommer de kristna religiösa traditionerna i det svenska samhället troligtvis behöva förändras och anpassas ännu mer till de nya religiösa åskådningarna än vad som redan gjorts (Andersson & Sander, 2015:15,16, 25).

3 Metod

Avsnittet börjar med en beskrivning av komparativ metod. Sedan kommer studiens genomförande att presenteras samt fyra egenformulerade analytiska kategorier för läromedel och två analytiska kategorier för läroplaner. Dessa används under resultat och analys av läromedlen och läroplaner. Därefter kommer olika läsning vid textanalyser att tas upp. Slutligen kommer information om arbetsfördelningen under arbetets gång att tydliggöras.

3.1 Komparativ metod

Det som kännetecknar en komparativ studie är att den bygger på ett antagande om att det finns både skillnader och likheter inom det som studeras. Anledningen till att det lämpar sig att göra en komparativ studie är då denna metod erbjuder möjligheter att ta reda på bland annat orsaker till utveckling inom det som studeras (Denk, 2002:7-8).

Inom komparativa studier finns det tre olika typer. Dessa typer är beskrivande studier, förklarande studier och prediktionsstudier. Beskrivande studier är motsats till teoretisk forskning och har deskriptiva syften, vilket betyder att man håller sig nära materialet och gör ytterst små tolkningar vid analysering. Förklarande studie är den andra typen inom komparativa studier. Den har ett mer avancerat syfte än en beskrivande studie. En beskrivande studie syftar exempelvis till att beskriva det man vill undersöka, medan förklarande studier även vill kartlägga det som undersöks. Förklarande studie vill även förklara varför en situation ser ut som den gör. Den tredje och sista typen är prediktionsstudier, den är den minst vanliga av de tre typerna inom komparativa studier. Prediktionsstudier har likheter med förklarande studier, men prediktionsstudier syftar att göra förutsägelser om framtiden, vilket inte

en förklarande studie gör. En förklarande studie syftar att förklara både tidigare och nuvarande situationer, vilket en prediktionsstudie inte gör (Denk, 2002:8-23). Den typ som lämpar sig för vår studie är den förklarande studien inom komparativa studier då vi i arbetet förklarar och jämför hur kristendomens framställs jämfört med de övriga världsreligionerna i läroplaner och läromedel från 1969 samt 2011.

Förklarande studier är likt prediktionsstudier. En likhet dem emellan är att de båda studerar orsaksrelationer. Skillnaden mellan dem är att den tredje typen av komparationsstudier, prediktionsstudier, syftar framåt för att förutsäga framtida situationer. Den andra typen av komparationsstudier däremot, förklarande studier, syftar till att förklara nuvarande och tidigare situationer (Denk, 2002:20). Vår studie syftar till att undersöka hur kristendomen framställs kontra de andra världsreligionerna i läroplan och läromedel från år 1969 samt 2011. Vi kommer även, via vår tredje frågeställning, att redogöra för vad som kan vara orsak till utvecklingen. Det lämpar sig därför att använda den förklarande studien och inte prediktionsstudien i vårt arbete då vi går in på vad som kan vara orsaker och inte något angående hur framtiden kan se ut.

Nedan visas en bild över hur grundstrukturen i komparativa studier ser ut. Förklaring till vad bilden visar är att det först, utifrån ett problem, formuleras ett syfte med tillhörande frågeställningar som visar vad studien skall undersöka. För att kunna besvara studiens syfte och frågeställningar behöver analytiska kategorier utvecklas. Med det menas att egenskaper och objekt som skall studeras behöver preciseras. Tillsammans med de analytiska kategorierna behövs även insamlat underlag om objekten och deras egenskaper. Senare, vid analysen, redogörs källmaterialet tillsammans med de analytiska kategorierna för att besvara studiens frågeställning. Genom detta arbete skrivs sedan en slutsats där studiens övergripande frågeställningar besvaras. Viktigt att tänka på att

komparativa analyser är en del i komparativa studier och därmed bör analysen formuleras med beaktande till de övergripande frågeställningarna så att studiens syfte uppfylls (Denk, 2002:31-32).

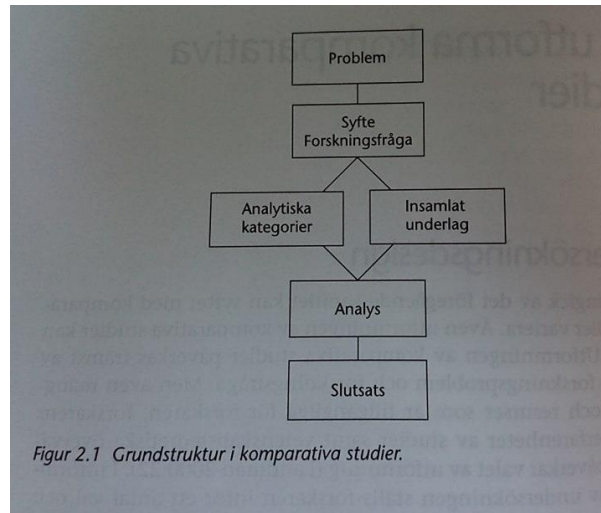

Bild tagen från Denk (2002:32)

3.2 Genomförande

I arbetet med studien har vi fokuserat på två läroplaner, en från år 1969 och en från år 2011. Vi har fördjupat oss i dessa för att sedan kunna analysera olika läromedel från respektive läroplan. På så sätt kan vi analysera om läroplanens riktlinjer ger sig uttryck i läroböckerna. Fokus ligger på hur kristendomen skildras i förhållande till de andra världsreligionerna i läroböckerna samt läroplanerna. Våra två första frågeställningar som är kopplade till detta kommer att besvaras under rubriken material/källor. Vidare kan vi sedan diskutera vad som har påverkat utvecklingen av läroplanerna och därmed de läromedel som är skrivna utifrån läroplanernas riktlinjer. Denna frågeställning, som var vår sista fråga, kommer slutligen att besvaras i analysen.

Steg ett i processen var att ytligt läsa källmaterialet för att skapa oss en överblick av dess innehåll. Sedan urskilde vi fyra egenformulerade analytiska kategorier i källmaterialet utifrån innehållet i båda läromedlen. Dessa låg till grund för jämförelsen över tid mellan de två olika källmaterialen. Därefter djupläste vi källmaterialet (läromedlen från år 1969 och 2011) med dessa fyra analytiska kategorier som utgångspunkt för att samla in lämpligt och likvärdigt material till vår studie.

För att begränsa studien urskildes endast fyra olika analytiska kategorier som vi kommer fokusera på när vi besvarar vår frågeställning om hur kristendomen framställs jämfört med de andra världsreligionerna i läromedlen från år 1969 och 2011. Dessa analytiska kategorier urskildes vid läsning av läromedlen. Utifrån gemensamma nämnare i de båda utvalda läromedlen formulerades lämpliga analytiska kategorier. Den första analytiska kategorin är *disposition* som fokuserar på hur boken är upplagd samt fördelning mellan exempelvis de olika religionerna. Vad tar mest plats i boken? Den andra utvalda analytiska kategorin är *religionen i praktiken* som innefattar olika levnadssätt inom religioner och hur läromedlet arbetar med att ge eleverna en verklighetsanknytning till de olika religionerna. Den tredje analytiska kategorin benämns *vems perspektiv?* och innebär ur vilket perspektiv det valda läromedlet är skrivet. Är texten skriven ur en annans ögon eller är det skrivet ur ett objektiva ovanifrånperspektiv? Den sista analytiska kategorin *högtider, riter och heliga platser* innefattar i vilken mån och på vilket sätt högtider, riter och olika heliga platser benämns i läroböckerna.

När det gäller besvarandet av den första frågeställningen, hur kristendomen framställs gentemot de andra världsreligionerna i läroplanerna från år 1969 och 2011, analyseras den utifrån två egenformulerade analytiska kategorier, *disposition* och *kristendomen som*

utgångspunkt. Med *disposition* menas hur läroplanen är upplagd och kategoriserad samt vad som tar störst plats. Med *kristendomen som utgångspunkt* analyseras delar ur läroplanerna där kristendomen erhåller en särställning gentemot de övriga religionerna. Processen för framtagning av de analytiska kategorierna gjordes på samma sätt som vid läromedlen, utifrån gemensamma nämnare i båda läroplanerna. De egenformulerade analytiska kategorierna som vi utgår ifrån är alltså olika för läromedel och läroplaner.

3.3 Läsning under textanalys

Johansson & Svedner (2010:57) tar upp att något som är viktigt att tänka på vid textanalys är hur man läser texterna. En text går att läsa på många olika sätt, exempelvis normalläsning, närläsning och kritisk närläsning. Normalläsning är sådan läsning man gör dagligen, alltså inte aktuell i detta arbete. Närläsning och kritisk närläsning, som är aktuella i detta arbete, innebär att man dels försöker kartlägga innehållet i en text samt att man ifrågasätter texterna och deras innehåll. Frågor som man kan fundera över är vad som har uteslutits och betonats samt vilket syfte texten har. Några kritiska faktorer med närläsning är att de som läser lätt fastnar för olika delar i texten samt att texten och dess sammanhang kan uppfattas på olika sätt. Att läsa objektivt är nästintill omöjligt, dock är det något man som läsare ska sträva efter. Under vår läsning av källmaterial och forskning så normallästes dessa först för att kunna skapa en bild över bland annat deras innehåll och upplägg. När vi sedan kom in på mer närläsning och kritisk läsning av båda läromedlen utgick vi från fyra utvalda och egenformulerade analytiska kategorier. Vid närläsning och kritisk läsning av båda läroplanerna utgick vi från två egenformulerade analytiska kategorier. Detta för att vi skulle kartlägga och djupläsa liknande delar av

materialet och inte fastna för olika delar och på så sätt förlora den röda tråden i arbetet.

3.4 Arbetsfördelning

Vi som skrivit arbetet tog ansvar för olika delar i arbetet. Innan skrivprocess och djupläsning började bestämdes att Josephine Henrohn skulle fokusera på läroplan och läromedel från år 1969 och Mikaela Alexandersson skulle fokusera på läroplan och läromedel från år 2011.

Beskrivningarna av läroplan och läromedel från respektive årtal är individuellt skrivna. De analytiska kategorierna som finns i dessa stycken är dock formulerade gemensamt för att behålla samma fokusområden när vi läste källmaterialen från respektive årtal. Arbetets inledning, syfte, frågeställningar, bakgrund (tidigare forskning) och metod har vi tillsammans skrivit då detta var material som behövde diskuteras och vara gemensamt för arbetet. Likaså när det gäller analys och resultat. Detta då vi jämförde läromedel och läroplaner från år 1969 och 2011. För att kunna skriva analysen och resultatet krävdes att vi diskuterade vad vi kommit fram till och hittat för intressanta perspektiv vid våra djupdykningar i källmaterialet. Vid skrivning av analys och resultat har vi suttit och diskuterat skillnader och likheter i våra läroplaner och läromedel för att på så sätt välja ut det som vi ansåg mest lämpligt och intressant för att besvara studiens syfte och frågeställningar.

Avslutningsvis skrev vi diskussion, slutsats och vidare forskning gemensamt. Vid skrivning av diskussionen diskuterade vi materialet utifrån egna utvalda och formulerade rubriker. Vid skrivning av slutsatsen diskuterade vi vad som framkommit under tiden vi skrivit arbetet. Slutligen skrev vi vidare forskning då vi diskuterade vad som skulle kunna vara intressant att studera vidare.

4 Material/källor

Avsnittet börjar med en beskrivning av källmaterialet. Därefter presenteras en källdiskussion följt av en presentation av läromedlet och läroplanens användning. Avslutningsvis presenteras en avgränsning av arbetet.

4.1 Källmaterial

Det första läromedlet som valts ut för arbetet är *Kristendomskunskap - vår läsebok*, för årskurs 6, från läromedelsförlagen. Läromedlet består av 192 sidor som är uppdelade i åtta olika kapitel (Nordström, 1969). Det andra läromedlet som valts att granska är *Grundbok Religion, PULS*, för årskurs 4–6, från Natur & Kultur i Stockholm. Detta läromedel består av 175 sidor som är uppdelat i tio olika kapitel (Abrahamsson, 2011). När det gäller läroplanerna som valts ut till studien valdes *Läroplan för grundskolan* ut från år 1969. Den andra läroplanen som valts ut att granska är *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Anledningen till att dessa läromedel respektive läroplaner valts ut för studien redogörs i följande avsnitt.

4.2 Källdiskussion

Eftersom vi ville jämföra hur de olika religionerna framställdes i både läroplaner och läromedel i Sverige under olika tidsperioder ansåg vi det lämpligt att jämföra läroplanen från år 1969 med dagens läroplan från år 2011. Dessa fann vi lämpligast eftersom läroplanerna från år 1994 och 1980 låg för nära dagens läroplan tidsmässigt. Valet av läromedel skedde delvis genom bekvämlighetsaspekter då vi endast tog kontakt med de skolor vi tidigare haft praktik på. Detta bidrog till att vi hittade ett läromedel från 2011 års läroplan som vi ansåg var lämplig till vårt arbete.

För att få tillgång till det äldre läromedlet kontaktade vi Niklas Rosenbalk, arkivarie, då biblioteken inte kunde hjälpa oss.

4.2.1 Läroplanens användning

Läroplanerna och dess mål och kunskapskrav ligger till grund för vad som skall tas upp i läromedlen. Läroplanen innehåller stoff för de olika ämnena som undervisas i skolan. De innehåller även kursplaner och olika aktiviteter som skolan skall ägna sig åt tillsammans med eleverna. Läroplanen lyfter fram både mål och syfte med skolundervisningen för de olika ämnena. Utöver stoff för de olika ämnena tar läroplanen även upp olika ansvarsområden, där vårdnadshavare, skola, lärare och rektor har olika ansvarsområden (utifrån 2011 års läroplan). Läroplanen kan ses som en slags handbok för lärare.

4.2.2 Läromedlets användning

Forskning visar att läromedel fortfarande har en stark ställning i undervisningen. Även lärarhandledningar till läromedel används allmänt vid planering av lektioner och arbetsområden. Oftast används läromedel (och även lärarhandledningar) som ett hjälpmedel för att planera och strukturera innehållet i undervisningen. Vanligast är det att läromedel används för att strukturera upp ämnen som uppfattas som mer faktabaserade, exempelvis So- och No-ämnen. Läromedel har därför en mycket viktig roll i utformandet av undervisningen. Samma läromedel kan användas på olika sätt vilket är lärarens uppgift att bestämma. Genom detta utvecklar lärarna olika undervisningsstilar som passar dem och deras elever (Carlson, von Brömssen, 2011:30).

4.3 Avgränsning

När det gäller källmaterialet kunde vi valt att ta in fler läromedel och fler läroplaner för att minimera tidsspannet mellan dem under jämförelsen som exempelvis läroplaner från år 1980 eller 1994. En anledning till att vi inte gjorde det var då vi inte lyckades få tag i fler läromedel från denna tid. En annan aspekt var att det skulle bli för mycket källmaterial att arbeta med och att arbetet skulle bli svårt förstå för både oss författare, men även för de läsande. Vi ansåg att det räckte med två läroplaner och två läromedel som källmaterial. Anledningen till valet av läroplanen från 1969 var att det år 1969 blev religionskunskap istället för kristendomskunskap. Våra frågeställningar och vårt syfte formulerades efter det utvalda källmaterial som vi hade att utgå ifrån. Mer material hade givit arbetet en annan jämförelse, vilket vi inte var ute efter. Vårt mål var, liksom syftet, att se hur kristendomen och de andra världsreligionerna framställs i läroplan och läromedel från både år 1969 och 2011 samt vad som kan ha påverkat utvecklingen utifrån tidigare forskning.

5 Resultat

Här nedan presenteras läromedlen och läroplaner från år 1969 och 2011. Material från läroplanerna kommer att presenteras utifrån två egenformulerade analytiska kategorier, *disposition* och *kristendomen som utgångspunkt*. Läromedlen kommer presenteras utifrån fyra egenformulerade analytiska kategorier, *disposition*, *religionen i praktiken*, *vems perspektiv?* samt *högtider, riter och heliga platser*.

5.1 Beskrivning av läroplan 1969

I läroplanen från år 1969 benämns ämnet "religionskunskap". Målen med undervisningen är att orientera eleverna i de bibliska skrifterna, den kristna tron och etiken samt den kristna historien. Eleverna ska även ges kännedom om andra livsåskådningar. I läroplanen belyses även vikten av att undervisningen ska vara objektiv och inte påverka någon att omfatta en viss åskådning (Skolöverstyrelsen, 1969:175).

5.1.1 Disposition

Läroplanen är uppbyggd på ett sätt där den inleds med de övergripande målen för ämnet. Sedan beskrivs huvudmomenten som är kategoriserade i tre delar: lågstadiet, mellanstadiet och högstadiet. Inom varje kategori finns det ytterligare två uppdelningar: kristendomen samt övriga religioner. Under dessa kategorier beskrivs vilka aspekter inom ämnet som eleverna ska få arbeta med, exempelvis "*berättelser och bilder ur kristendomens historia, särskilt sådana som belyser karakteristiska drag i gudstjänst- och fromhetsliv samt betydelsefulla personer och händelser*" (Skolöverstyrelsen, 1969:175).

Rubriken kristendomen tar upp betydligt större del av läroplanen än vad de övriga religionerna gör. Momenten under kristendomen handlar om Bibelns texter och kristendomens historia samt sånger och psalmer medan momenten under de övriga religionerna handlar om seder och traditioner.

5.1.2 Kristendomens särställning

Slutligen avslutas kapitlet med anvisningar och kommentarer med underrubrikerna *lärostoff* och *arbetssätt och läromedel*. Ett exempel under lärostoff är följande:

Bibeln skall ha en central plats vid undervisningen om kristendomen. Det är väsentligt att eleverna blir förtrogna med bibelns religiösa och etiska budskap och får en god kännedom om bibelns innehåll och tankevärld. Denna del av undervisningen bör ge en samlad bild av Jesu person, hans liv, förkunnelse och betydelse för den urkristna församlingen.

(Skolöverstyrelsen, 1969:176)

Ett citat taget ur arbetssätt och läromedel är följande:

Möjlighet till olika slag av studiebesök bör utnyttjas. Sådana besök i kyrkor och andra gudstjänstrum bör så långt möjligt ske, när dessa är i funktion. Det är nämligen inte kyrkan som lokal, som bör vara det egentliga föremålet för studierna, utan kyrkan som gudstjänstrum. Helst bör någon form av gudstjänst förekomma eller anordnas i samband med besöket.

(Skolöverstyrelsen, 1969:177)

Undervisningen ska ge eleverna kunskap att kunna orientera sig i bibliska skrifter, kristen tro, etik och även kristendomens historia. Eleverna ska även få möjlighet att lära sig om andra livsåskådningar. Det framgår även i läroplanen att undervisningen inte ska påverka någon elev till att tro på en viss åskådning. Undervisningen ska även vara objektiv samtidigt som Bibeln ska ha en central roll i undervisningen. Eleverna ska ha kännedom om Bibelns innehåll och tankevärld.

Under rubriken lärostoff kan följande citat utläsas:

Kristendomen är den tros- och livsuppfattning, som genom århundraden präglat det andliga livet i vårt land och i västerlandet över huvud. Den är alltjämt den religion, som omfattas av flertalet i landet. Också de, som arbetat sig fram till en ickekristen åskådning, har i regel fått göra detta genom uppgörelse med kristna åskådningar och värderingar. God kännedom om kristendomens förhistoria och grundare [...] och dess betydelse i dagens samhälle hör därför inte bara till allmän bildning att känna till utan också till de instrument, som var och en behöver för sin livsorientering.

*(Skolöverstyrelsen,
1969:176)*

Med andra ord är det oavsett livsåskådning, viktigt att känna till kristendomen och dess betydelse i dagens samhälle för att kunna ”livsorientera sig”.

Olika slags studiebesök i kyrkor och andra gudstjänstrum bör även finnas med i undervisningen enligt läroplanen. Läroplanen förtydligar att det inte är kyrkan som rum som är viktigt att besöka utan kyrkan som

gudstjänstrum. Därmed är det viktigt att det under studiebesöket pågår en gudstjänst.

5.2 Beskrivning av läroplan 2011

I läroplanen från år 2011 benämns ämnet fortfarande som "religionskunskap". Syftet med undervisningen är att den skall ge eleverna förståelse och kunskap om hur de kristna traditionerna har påverkat samhället och samhällets värderingar. Religionsundervisningen i skolan ska även ge eleverna möjlighet att analysera kristendomen samt de andra religionerna/livsåskådningarna och de olika tolkningarna inom dem (Skolverket, 2011:215).

5.2.1 Disposition

Läroplanen är uppbyggt på ett sätt att ämnets syfte introduceras först. Sedan presenteras det centrala innehållet som är kategoriserat i tre olika stadier: årskurs 1-3, årskurs 4-6 och årskurs 7-9. I det centrala innehållet beskrivs målen med att eleverna ska lära sig om kristendomen och *de andra religionerna*. Slutligen avslutas ämnesplanen i religion med kunskapskraven för betygen E, C och A i årskurs 6 respektive årskurs 9.

Det centrala innehållet för mellanstadiet ska ge eleverna kunskap om olika levnadsregler, ritualer samt heliga platser inom kristendomen och de andra världsreligionerna som finns i världen (buddhism, judendom, hinduism och islam), exempelvis som de uttrycks i olika religiösa berättelser i Bibeln och andra urkunder (Skolverket, 2011:217).

I kunskapskraven framgår det att eleven ska ha kännedom om några olika heliga rum eller platser samt levnadsregler och ritualer som tillhör de olika världsreligionerna. De ska kunna visa detta genom att föra olika

resonemang kring både skillnader och likheter mellan religioner. Eleven ska även kunna visa samband mellan centrala tankegångar och konkreta religiösa uttryck inom de olika religionerna i världen (Skolverket, 2011:220).

5.2.2 Kristendomens särställning

Nedan presenteras två citat med mål från centrala innehållet i läroplanen från år 2011. I citaten visas hur kristendomen har en särställning gentemot de andra världsreligionerna. I tidigare rubrik om dispositionen tydliggörs även denna särställning.

Centrala tankegångar bakom ritualer, levnadsregler och heliga platser i kristendomen och de andra världsreligionerna, till exempel som de uttrycks i religiösa berättelser i Bibeln och andra urkunder.

(Skolverket 2011:217)

Ritualer och religiöst motiverade levnadsregler samt heliga platser och rum i kristendomen och i de andra världsreligionerna islam, judendom, hinduism och buddhism.

(Skolverket, 2011:217)

5.3 Beskrivning av läromedel från år 1969

Läromedlet som valts ut för arbetet är *Kristendoms-kunskap - vår läsebok*, för årskurs 6, från läromedelsförlagen. Avsnittet kommer ta upp fyra egenformulerade analytiska kategorier för att avgränsa studien och göra det lättare att jämföra läromedlen över tid.

5.3.1 Disposition

Alla kapitel som behandlar kristendomen är sammanlagt 131 sidor fördelat på sju kapitel. Till varje kapitel finns tillhörande frågor om bokens stoff.

Det första kapitlet heter *berättelser om urhistorien* som behandlar bland annat skapelsen, Edens lustgård samt syndafloden. Efter varje del finns frågor ställda till eleverna. De kan exempelvis lyda *varför åt Eva och Adam från kunskapens träd?* Vidare följer ett kapitel med olika berättelser ur Gamla testamentet som exempelvis *Mose* och *Gideon*. Även här förekommer frågor till varje berättelse (Nordström, 1969:7-43).

Det tredje kapitlet behandlar olika sånger och dikter ur Gamla testamentet med tillhörande frågor som handlar om både bakgrunden till sångerna men även om ordkunskap. Boken tar sedan upp vishetsböckerna i Gamla testamentet samt kristendomens urkunder. Här beskrivs bland annat Evangelierna, Jesu tal och Apostlagärningarna (Nordström, 1969: 44-95).

Det sjätte kapitlet i boken beskriver nya religiösa rörelser som Hernhutarna, Voltaire och Tolstadius. Kapitlet avslutas med ett stycke om avkristningssträvanden. Det sista kapitlet om kristendomen heter *tradition och förnyelse* som beskriver bland annat gammalkyrkligheten och nykterhetskämpar (Nordström, 1969:96-138).

Det åttonde och sista kapitlet benämns *icke kristna religioner* och omfattar 51 sidor. Kapitlet introduceras med islam och en berättelse om Muhammed – Allahs profet. Vidare förklaras den heliga boken Koranen samt några av dess suror för att sedan lämna Islam och istället inleda en rubrik om hinduismen (Nordström, 1969:139-150).

Därefter förklaras begrepp som Bráhman, Rahmakrishna, hinduismens tre vägar, vedalitteraturen och upanishaderna. Även olika gudar som Varuna,

Mitra, Indra, Shiva och Vishnu förklaras. Sedan inleds ett stycke om kastväsendets uppkomst och historia samt en förklaring av hinduernas syn på livet som ett kretslopp och deras syn på Nirvana. Vidare beskrivs de olika vägarna till den fullständiga kunskapen. Till skillnad från kapitlet om islam avslutas kapitlet med en berättelse ur en hinduflickas liv som avslutas med frågor om texten (Nordström, 1969:151-162).

Detta följs sedan av buddhismen som inleds med berättelsen om Buddha följt av några buddhistiska texter. Därefter behandlas Kinas gamla religioner följt av frågor innan boken når sitt slut (Nordström, 1969: 163-190).

Boken består av både repetitionsfrågor, men även frågor som innebär arbete med exempelvis Moseböckerna. Repetitionsfrågorna handlar om det eleverna precis har läst, det vill säga frågor om texten. De mer öppna frågorna handlar mer om att fördjupa sig i bibelns texter exempelvis genom frågor som *"Gör upp en grupp målning som skildrar det stora slaget på Jisreelsslätten?"* och *"Gör som grupparbete ett bildband om Noa och syndafloden. Diskutera först vilka olika händelser ur kapitlet som skall målas. Skriv korta texter till bilderna"* (Nordström, 1969:17,29).

5.3.2 Religionen i praktiken

Generellt i boken förekommer inte mycket verklighetsanknytningar till dagens samhälle. Däremot i den sista delen ur hinduismen finns en berättelse ur en hinduflickas liv. Berättelsen handlar om en flicka vars föräldrar dog och flickan blev omhändertagen av en fattig familj. Man får följa med under flickans tragiska liv som karakteriseras av fattigdom, svält och tvångsgifte. Berättelsen slutar även lika tragiskt som den började: *"Plötsligt började hon snyfta. Hon ville vara barn lite till. Bara*

lite till..." (Nordström, 1969:162). Denna berättelse kan ses som ett försök till att skapa en förståelse för religionen hos eleverna.

5.3.3 Vems perspektiv?

Resultatet som har framkommit av kristendomens framställning i läromedlet från 1969 är att man kastas direkt in i kristendomen och utvalda texter ur Bibeln. I läromedlet finns ingen "fakta" om kristendomen rent objektivt. Ingen information om varken riter, högtider eller levnadssätt tas upp i boken. Det finns inte heller något uttalat kapitel om kristendomen utan den genomsyrar hela boken fram till sista kapitlet. Ett utdrag där kristendomens värderingar framkommer tydligt är stycket där yoga och meditation förklaras i en textpassage som handlar om hinduism. Då benämns följande citat:

På två olika sätt sökte man sig fram till "den fullständiga kunskapen"; dels genom askes (yoga), dels genom begrundan (meditation). Hinduismens tankegångar är dock mycket svåra för oss att förstå.

(Nordström, 1969:155)

Kapitlen om de icke kristna religionerna är baserade på fakta om respektive religion. Exempelvis beskrivs Mecka, Koranen samt Kaba från ett ovanifrånperspektiv. Faktan handlar mycket om begreppsförståelse och även frågorna som tillhör texterna, exempelvis "*Vad betyder ordet islam?*". Det finns även mer öppna frågor som exempelvis "*Läs långsamt och med eftertanke de utdrag ur koranen som finns här i boken. Vilka stycken kan också en kristen helt ansluta sig till?*". Här beskrivs religionerna ur ett ovanifrånperspektiv fast ur en kristens ögon (Nordström, 1969:150).

5.3.4 Högtider, riter och heliga platser

Som tidigare nämnts finns ingen information om kristendomens högtider, riter eller heliga platser. Det saknas fakta om denna religion då det endast förekommer utdrag ur bibeln. Däremot kapitlet om de icke kristna religionerna innehåller lite fakta om religionerna. I exempelvis kapitlet om islam förklaras den heliga platsen Mecka. De går även in lite på bönen och vad man ber till. I kapitlet om hinduismen förklaras både yoga och meditation. Resten av bokens kapitel handlar mer om olika texter och utdrag ur olika urkunder som exempelvis Bibeln och Koranen.

5.4 Beskrivning av läromedel från år 2011

Läromedlet som valts att granska är *Grundbok Religion, PULS*, för årskurs 4-6, från Natur & Kultur i Stockholm. Samma analytiska kategorier som användes i föregående avsnitt kommer att användas i bearbetningen av läromedlet från år 2011.

5.4.1 Disposition

Fördelningen av antalet sidor skiljer sig mellan de fem världsreligionerna. Kapitlet som benämns kristendomen består av tjugotvå sidor medan kapitlen om de andra religionerna består av endast fjorton sidor vardera. Två undantag kring sidfördelningen är kapitlet som benämns judendomen som endast består av tolv sidor och att kapitlet om islams heliga skrift, Koranen, har ett eget kapitel som består av åtta sidor. Något som är generellt för samtliga kapitlen i läromedlet är att det finns faktarutor eller begreppsförklaringar längst ned på sidorna där eleverna kan få ta del av begreppsförståelse (Abrahamsson, 2011).

Läromedlet börjar med att förklara vad begreppet religion innebär. Följt av ett kapitel som heter *Religionerna växer fram*. Här förklaras bland

annat världsreligionerna kortfattat samt deras ursprung (Abrahamsson, 2011:4-18).

Kapitlet om hur *Religionerna växer fram* följs av ett kapitel om *Gamla testamentet*. I kapitlet om gamla testamentet tas berättelser om den första tiden upp, att gud skapade världen samt de första människorna. Man får även läsa om Abraham, en viktig person för kristendomen, men även för judendom och islam. Avslutningsvis får man läsa om Guds tio bud (Abrahamsson, 2011:20-44).

Därefter presenteras *Judendomen* i ett eget kapitel. I kapitlet tas bland annat upp om när Israel blev judarnas land samt hur en gudstjänst i synagogan går till. Följt av kapitlet om *Judendomen* kommer ett kapitel om *Nya testamentet*. Där får man bland annat läsa om berättelser om Josef och Maria samt när Jesus föddes och sedan hans liv. Avslutningsvis får man läsa om vad som hände när Jesus dog och vad de första kristna människorna trodde på (Abrahamsson, 2011:46-84).

Efter kapitlet om *Nya testamentet* presenteras ett kapitel om *Kristendomen*. I detta kapitel får man läsa om bland annat olika viktiga personer för religionen och varför man firar olika högtider (Abrahamsson, 2011:86-106).

Efter kapitlet om *Kristendomen* presenteras ett kapitel om islams heliga skrift, *Koranen*, följt av ett kapitel om *Islam*. Här får man bland annat läsa om profeten Muhammed och hans liv i städerna Medina och Mekka, hur islam blev en egen religion och Koranens betydelse. Avslutningsvis i kapitlet om *Islam* får man bland annat läsa om islams fem grundpelare samt olika högtider (Abrahamsson, 2011:108-128).

Därefter kommer ett kapitel om hinduismen, där får man bland annat läsa om de olika gudarna samt vad som händer när en hindu besöker ett tempel. Följt av kapitlet om hinduismen kommer ett kapitel om *Buddhismen*. I kapitlet om buddhismen får man bland annat läsa om hur Siddharta Gautama blev en Buddha, varför gudar inte är viktigt och vad nirvana innebär (Abrahamsson, 2011:130-156).

Avslutningsvis är ett kapitel om att *Leva tillsammans*. I kapitlet får man läsa om att vara kompis och hur man kan umgås på olika sätt, bråk och konflikter, lika och olika samt vår jord, en plats där vi alla bor tillsammans (Abrahamsson, 2011:158-170). Detta kan man koppla till värdegrundsarbete, samt att alla människor är lika värda och har samma rättigheter.

5.4.2 Religion i praktiken

I samtliga fem världsreligioner (i kapitlen) finns en intervju/berättelse inkluderad av ett eller två barn som antingen har migrerat till Sverige eller som är födda i Sverige. Barnen beskriver bland annat hur det är att leva med samt i respektive religion och även hur deras liv ser ut. Några av barnen har gått i skola även i sitt hemland, de beskriver skillnader jämfört med att leva i Sverige. Dessa intervjuer/berättelser verklighetsanknyter respektive religion för de elever som arbetar med läromedlet. De får då se hur barn som har respektive religion lever och vad som är viktigt för dem (Abrahamsson, 2011:56-57, 106-107, 128-129, 142-143, 156-157). Nedan visas en intervju ur läromedlet där Ais, som kommer ifrån Thailand, berättar om sitt liv.

Bild tagen ur läromedlet Grundbok religion (Abrahamsson, 2011:156-157)

Det finns även ett stycke med rubriken ”Att leva som...” i samtliga kapitel om de fem världsreligionerna. Styckena presenterar fakta om hur det är att leva inom respektive religion, precis som rubriken säger. Texten i styckena är skrivna i ett ovanifrån perspektiv vilket gör att alla elever i klassrummet har möjlighet att förstå hur man lever inom olika religioner (Abrahamsson, 2011:50, 102, 120, 138, 152).

Kapitlet om kristendomen innefattar historiska tillbakablickar, exempelvis *Den heliga Birgitta*, *Martin Luther* och den Lutherska läran och *Kungen blir kyrkans ledare*, under Gustav Vasas tid. Även kapitlet om buddhismen innefattar historiska tillbakablickar, exempelvis, *Siddhartha Guatama blir en Buddha*. Lika så innefattar kapitlet om judendomen historiska tillbakablickar, exempelvis *Ett eget land – ett delat land*, där presenteras vad Hitler gjorde med judarna under andra världskriget samt att judarna fick ett eget land av FN (Abrahamsson, 2011:49, 94-98, 146-148). Inom islam och hinduismen däremot finns inga historiska tillbakablickar i läromedlet.

5.4.3 Vems perspektiv?

Samtliga fem världsreligioner i läromedlet introduceras för eleverna genom ett uppslag där först generellfakta om religionen presenteras, följt av en rubrik, *om religionen* där fakta om religionen punktats upp för eleverna. Man kan förklara stycket *om religionen* som ett stycke som ger eleverna förkunskap om vad de kommer att få lära sig och läsa om i kapitlet om respektive religion. Samtliga fem världsreligioner är skrivna utifrån ett generellt och objektivt perspektiv. Generellt genom hela läromedlet är texten för varje världsreligion skriven på ett ovanifrån perspektiv, vilket gör att alla får en chans att förstå och lära sig, det spelar ingen roll vilka förkunskaper eleverna besitter sedan tidigare. Detta då allt förklaras, eleverna kastas inte in i något utan att få en förklaring till det de läser och ska lära sig (Abrahamsson, 2011).

5.4.4 Högtider, riter och heliga platser

I samtliga kapitel om de fem världsreligionerna (kristendom, judendom, islam, buddhism och hinduism) presenteras utvalda högtider och riter grundligt. Med grundligt menas att varje högtid/rit som tas upp i läromedlet har en egen rubrik samt en förklaring till. Det är ingen skillnad på hur de utvalda högtiderna och riterna presenteras i de olika världsreligionerna för eleverna som ska läsa. I samtliga kapitel om de fem världsreligionerna finns ett eget uppslag med en huvudrubrik *högtider och riter* där eleverna får lära sig mer samt fördjupa sig om olika högtider och riter inom de fem världsreligionerna (Abrahamsson, 2011:54-55, 104-105, 126-127, 140-141, 154-155).

När det gäller hur heliga platser presenteras inom de fem världsreligionerna finns det ingen utskriven rubrik någonstans i läromedlet som säger att det är respektive religions heliga plats. När man läser kapitlen om respektive religion finns judendomen och islams heliga platser utskrivna i texten. Däremot finns inte kristendomen, buddhismen och hinduismens heliga platser utskrivna i texten. Inte heller i målen som presenteras inför varje kapitel finns det något om att eleverna ska lära sig om respektive religions heliga plats (Abrahamsson, 2011).

6 Analys

Avsnittet börjar med att presentera resultat och analys utifrån en historisk jämförelse av 1969 och 2011 års läroplaner. Därefter kommer en jämförande analys att presenteras utifrån 1969 och 2011 års läromedel. Slutligen presenteras orsaker angående vad som kan ha påverkat utvecklingen av läroplaner och läromedel.

6.1 Historisk jämförelse mellan läroplanerna från år 1969 och 2011

I avsnittet presenteras en jämförelse mellan de två läroplanerna utifrån två egenformulerade analytiska kategorier.

6.1.1 Disposition

En likhet, men även skillnad, i dispositionen av läroplanerna är att de inleds med de övergripande målen/syftet för ämnet, det som skiljer är benämningen på rubrikerna. I läroplanen från år 1969 benämns introduktionen som *mål*, medan i läroplanen från år 2011 benämns introduktionen som *syfte*. Läroplanerna har liknande uppbyggnad, men olika benämningar på delarna i upplägget. Kan det ha varit så att undervisningen i skolan tidigare var mer målinriktad än idag utifrån formuleringarna av rubriker?

En likhet mellan båda läroplanerna är att alla fem världsreligioner finns representerade. Skillnaden är dock att de andra religionerna i läroplanen från år 2011 är inbakade i målen, medan kristendomen och de andra världsreligionerna särskiljs från varandra i läroplanen från år 1969. En likhet mellan läroplanerna är dock att kristendomen är den främsta religionen som det mesta utgår ifrån. Detta då de fortfarande benämns som

kristendomen kontra de andra religionerna i båda läroplanerna. Kan man då säga att läroplanen är icke-konfessionell?

6.1.2 Kristendomen som utgångspunkt

Likheter mellan läroplanen från år 1969 och 2011 är att ämnet benämns religionskunskap i dem båda. Även syftet med undervisningen är likt varandra då båda fokuserar på att orientera elever i de kristna värderingarna, men även de andra världsreligionerna. En skillnad mellan läroplanerna är att läroplanen för år 1969 belyser vikten av en objektiv undervisningen för att undvika elever att omfatta en viss åskådning.

Likheter mellan de båda läroplanerna är att båda har kristendomen som utgångspunkt. Detta syns i både mål och syfte i läroplanerna. Kristendomen är utgångspunkt, de andra världsreligionerna verkar komma något i andra hand. En skillnad mellan läroplanerna är att i läroplanen från år 2011 vävs även andra urkunder in, förutom Bibeln. Det märks i läroplanen från år 1969 hur stor betydelse Bibeln hade vid denna tidpunkt då det inte nämns något om att studera andra urkunder.

Kristendomens särställning gentemot de andra världsreligionerna visar sig när läroplanen från år 1969 betonar att studiebesök i kyrkor helst skall ske under gudstjänster. Detta då det är själva gudstjänsten som är viktig vid besöket, inte kyrkan som lokal. Någon av de andra världsreligionernas heliga platser tas inte upp som viktiga att besöka i denna läroplan. I läroplanen från år 2011 skall man endast besöka heliga plaster om det är nogt förankrat med undervisning. Detta är en skillnad mellan läroplanen från år 1969 och 2011.

I läroplanen från år 1969 framgår det att besök i kyrkan bör inkluderas i undervisningen i så stor utsträckning som möjligt. Under besöket ska det helst förekomma en gudstjänst, man ska alltså inte bara gå dit för att se platsen. Det är gudstjänsten i sig som är viktigt vid besöket. Detta är en skillnad jämfört med läroplanen från år 2011. I den står det endast att eleverna skall lära sig om olika heliga platser/rum inom kristendomen och de andra världsreligionerna. Det står ingenting om att besök på heliga platser eller rum ska inkluderas i undervisningen. Skolverket (2012:1) skriver om att det inom religionskunskapsundervisningen i skolan finns möjlighet att besöka religiösa platser som exempelvis synagoga, moské och kyrka. Planer för besök på en helig plats eller i ett helig rum måste vara förankrade i undervisningssyfte och skall både för- och efterarbetas av läraren i undervisningen med eleverna.

6.2 Jämförelse mellan läromedlen från år 1969 och 2011

I följande avsnitt kommer en jämförande analys av 1969 års läromedel samt 2011 års läromedel att göras utifrån fyra egenformulerade analytiska kategorier.

6.2.1 Religionen i praktiken

I läromedlet från år 1969 finns bara ett stycke som är verklighetsanknutet vilket är berättelsen om hinduflickan. Som tidigare nämnts så beskrivs flickans liv med fattigdom och tvångsgifte vilket skapar en föreställning om att hinduer lever ett tragiskt liv vilket inte alltid är fallet. I berättelsen om hinduflickans liv skapas en missvisande bild av hinduer generellt. Å ena sidan finns en anknytning till verkligheten, å andra sidan är bilden av verkligheten inte helt rättvis.

Däremot i läromedlet från år 2011 så finns en verklighetsanknytning till samtliga världsreligioner. Detta är en tydlig skillnad från läromedlet från år 1969 där endast en av religionerna innehåller någon form av verklighetsanknytning. I läromedlet från år 2011 finns det i varje kapitel en intervju om ett eller två barn som lever enligt en viss religion. Vissa av barnen är födda i Sverige och vissa har migrerat till Sverige och då gått i skolan även i sitt hemland, vilket gör att de beskriver några skillnader mellan länderna. Religionerna beskrivs på ett objektivt sätt utan värderingar. Tvärtomot läromedlet från år 1969 framställs inte heller någon religion som mer tragisk än någon annan.

Styckena "*Att leva som...*" är skrivna ur ett ovanifrånperspektiv. Tack vare att det är skrivet på detta sättet spelar det ingen roll vilken förkunskap eleverna besitter. Alla elever, oavsett etnicitet kan få kunskap om levnadssätt inom olika religioner. Detta är enligt oss en viktig aspekt då de flesta klassrum idag är mångkulturella och där elever besitter olika kunskaper och erfarenheter. Då är det viktigt att se till varje elevs bästa. Detta är något Andersson och Sander (2015:15) framhåller. Invandring och globalisering har bidragit till att nya människor kommit till bland annat Sverige. Detta i sin tur har bidragit till att deras religioner har följt med. Detta är en förklaring och orsak till att klassrummen idag är mångkulturella och det är även tydligt att läromedel idag är anpassade för detta.

6.2.2 Vems perspektiv?

När det handlar om ur vems perspektiv som böckerna är skrivna ur är det en stor skillnad läromedel emellan. I läromedlet från år 1969 existerar inte något ovanifrånperspektiv utan man "kastar rakt in i kristendomen". Här beskrivs endast bibeltexter och det saknas objektiva fakta om religionerna. Eftersom det inte fanns något uttalat kapitel om kristendomen utan endast

utdrag ur Bibeln kan det tolkas som att undervisningen helt utgick från ett kristet perspektiv. Kapitlet om de övriga religionerna är även skrivet ur ett kristet perspektiv, alltså att det finns kristna värderingar löpande i texten. Exempel på detta är, som tidigare nämnts, stycket om yoga och meditation som följdes av ett påstående om att hinduismens tankegångar kan "vara mycket svåra för oss att förstå". Här finns värderingar bakom orden då det blir ett "vi" och "dem" tänkande (Nordström, 1969:155). Hinduismen framställs som någonting främmande och lustigt. I läromedlet syns det tydligt att det inte är konfessionsfritt vilket skolutredningen år 1940 hade som mål (Algotsson, 1975:271,330,351). Eftersom målet var att kristendomen skulle ha en mer konfessionell inriktning än tidigare kan det vara en förklaring till att detta läromedel är uppbyggt på detta sätt. Dock kom en vändpunkt år 1962 då det gavs en allsidig och saklig undervisning *om religion*. En tanke från vår sida är att vändpunkten kanske inte hann få fotfäste innan läromedlet skrevs och trycktes. Det tar alltid tid för samhällsliga förändringar att slå igenom i praktiken.

I läromedlet från år 2011 introduceras samtliga religioner ur ett ovanifrånperspektiv. De beskrivs utifrån ett objektiva perspektiv. Resultatet av detta är att eleverna, oavsett etnicitet får chansen att förstå de olika religionerna på ett mer rättvist sätt. Eftersom inga värderingar genomsyrar texten får de även chansen att skapa egna uppfattningar om de olika religionerna. Med detta som bakgrund framgår det att utvecklingen av den mer konfessionslösa undervisningen har slagit igenom. Skillnaderna mellan läromedlen är stor. Detta kan, som Jämterud (2008:6) belyste, ses som en följd till Sveriges starkt förankrade religionsfrihet. Detta kan både ses som elevernas frihet *till* religion men även *från* religion eftersom eleverna själva skapar sina egna uppfattningar.

6.2.3 Disposition

I läromedlet från år 1969 är kristendomens utrymme större delen av boken. De övriga religionerna finns endast representerade på de sista ca femtio sidorna. När det gäller läromedlet från år 2011 finns dessa drag fortfarande delvis representerade, fast i mindre utsträckning. Detta går emot vad Skolverket la fram som förslag år 2010 angående att världsreligionerna skulle få en likvärdig ställning i skolundervisningen, vilket Björklund (2010) var kritisk emot. Han menade att kristendomen är Sveriges kulturarv och bör ta större plats i skolundervisningen. Att kristendomen tar större utrymme jämfört med de övriga fyra världsreligionerna är något vi lagt märket till vid djupläsning och reflektion av båda läromedlen.

En likhet mellan läromedlen från år 1969 och 2011 är att kristendomen får mer utrymme gentemot de andra fyra världsreligionerna, undantag från kapitlen om islam och Koranen i läromedlet från år 2011 som tar likvärdig plats i boken.

En skillnad mellan läromedlen är att i läromedlet från år 1969 finns ingen etik representerad medan läromedlet från år 2011 avslutas med ett kapitel om etik där bland annat konflikthantering och människors olikheter tas upp. Detta anser vi kan bero på att eleverna har fått en större roll i skolan. Med större roll menar vi att eleverna är mer delaktiga idag jämfört med tidigare. Detta stämmer även överens med det Jonsson (2016:92) betonar i sin avhandling om att i 1994 års läroplan betonades begreppen etik, livsfrågor och reflektion. Här fick religionsämnet bära huvudansvaret för etiska frågor, även fast det egentligen skulle genomsyra all skolämnen och inte bara religionskunskapen. Detta kan även vara en respons på det mångkulturella samhället som har växt fram. På grund av de olika

kulturerna som kommit till Sverige är det idag mer nödvändigt att diskutera etiska frågor om människors olikheter.

Jämförelsen av dessa läromedel visar tydligt att världsreligionerna tar olika stor plats. I 1969 års läromedel tar kristendomen väsentligt mer utrymme än de andra religionerna. I 2011 års läromedel har religionerna egna kapitel men längden på kapitlen skiljer sig mellan religionerna. Även här får kristendomen mer utrymme än de andra religionerna. Detta ligger i linje med Björklunds (2010) invändning mot skolverkets förslag. Han menade att om förslaget gick igenom skulle kristendomen minimeras då tiden för timplanerna i religionsundervisning skulle vara densamma. Han menade även att vi inte fick glömma bort att kristendomen är en del i det svenska kulturarvet. Detta menar vi, syns tydligt i båda läromedel då kristendomen fortfarande har en särställning gentemot de andra religionerna. Det märks tydligt att det Falkevall (2010:11) tar upp inte har slagit igenom i 1969 års läromedel. År 1951 infördes religionsfrihetslagen vilket innebar att de andra religionerna var tillåtna i Sverige. Skolan skulle inte bara verka för endast en religion. Enligt oss kan utvecklingen av denna lag synliggöras i dessa läromedel. Det har skett en stor förändring mellan dem då de övriga religionerna har fått mer plats i läromedlet från år 2011 jämfört med läromedlet från år 1969.

6.2.4 Högtider, riter och heliga platser

I läromedlet från år 1969 finns högtider och riter inte alls förklarande inom kristendomen. Däremot finns de förklarade i kapitlet om de övriga religionerna. Där förklaras exempelvis yoga och meditation. När det gäller de heliga platserna så finns endast islams representerade, Mekka och byggnaden Kaba.

En skillnad mellan läromedlen är att högtider och riter tas upp i högre grad i läromedlet från år 2011 i form av egna underrubriker. I läromedlet från år 1969 tas högtider och riter endast upp i de övriga religionerna, som symboliserar islam, hinduism, judendom och buddism, alltså inte i kristendomen. En likhet mellan läromedlen från år 1969 och 2011 är att ingen av världsreligionernas heliga platser finns representerade.

Att inte de fem världsreligionernas heliga platser finns representerade i läromedlet från år 2011 går emot målen för ämnet religionskunskap i läroplanen från år 2011. I läroplanens centrala innehåll står det bland annat:

Ritualer och religiöst motiverade levnadsregler samt heliga platser och rum i kristendomen och i de andra världsreligionerna islam, judendom, hinduism och buddhism.

(Skolverket 2018:217)

6.3 Vad kan ha påverkat utvecklingen av läroplaner och läromedel?

Vid jämförelse av både läroplaner och läromedel från år 1969 och 2011 syns en tydlig skillnad både när det gäller hur stor plats de olika världsreligionerna tar upp, men även hur de framställs. En orsak och påverkan när det gäller utvecklingen skulle kunna vara den migration som skett till Sverige de senaste åren. Med migration kommer inte bara nya människor med arbetskraft, utan även deras religioner följer med dem. Tidigare var Sverige, som Andersson & Sander (2015:15,16,25) tar upp, ett homogent land. Men i och med migrationen har Sverige blivit ett mångreligiöst land, vilket även visar sig i dagens klassrum. Att skillnaden mellan både läroplanerna, samt båda läromedlen, ser ut som den gör skulle kunna vara ett resultat av migrationen och att fler religioner nu finns representerade i Sverige än tidigare.

Detta visade även undersökningen från statistiska centralbyrån då 99 % av Sveriges befolkning år 1920 tillhörde den kristna kyrkan. Snart 100 år senare är Sverige ett av de länder som ligger i toppen vad gäller religiös mångfald (Willander, 2019). Denna samhällsförändring är något som skaparna av läromedlen och även läroplaner har tagit fasta vid när de har utformat materialet. Detta anser vi kan ha varit en orsak och påverkan kring utvecklingen av läromedlen och läroplanerna från år 1969 och 2011. Läroplaner och läromedlen blir en spegling av hur samhället ser ut. Idag ska läroplaner och läromedel bemöta ett mångkulturellt samhälle till skillnad från ett tidigare homogent samhälle.

I läromedlet från år 2011 lyfts etiken betydligt mer än i läromedlet från år 1969 där den är obefintlig. Detta tänker vi kan bero på den ökade migrationen de senaste åren. Ett mångkulturellt och mångetniskt land kräver en ökad kunskap om etiska värderingar och människors lika värde. Människor med olika erfarenheter, förutsättningar och etnicitet ligger till grund för människors olika etiska värderingar. Detta gör att ämnet blir otroligt viktigt att lyfta och diskutera i skolan, inte bara under religionskunskapen. Detta för att motverka segregering mellan människor och istället skapa en gemensam och accepterande miljö gentemot varandra. Den ökade etiska medvetenheten i skolan kan därför vara en respons på det mångkulturella samhället.

En annan orsak och påverkan gällande utvecklingen av både läroplaner och läromedlen skulle kunna vara införandet av religionsfrihetslagen och dess genomslag efterhand (det tar alltid tid att ställa om, införandet av en lag betyder inte att allt ändras och den börjar följas direkt). I och med lagen skulle fler religioner och livsåskådningar bli tillåtna i Sverige. Detta är något vi ser vid granskning av både läromedel och läroplaner. I 1969 års läroplan och läromedel har kristendomen en särställning gentemot de andra världsreligionerna. I 2011 års läroplan och läromedel har

kristendomen fortfarande delvis en särställning gentemot de andra världsreligionerna, men särställningen har minimerat jämfört med läroplanen från år 1969.

7 Diskussion

I detta avsnitt kommer arbetets innehåll att diskuteras. Först diskuteras läroplanerna utifrån begreppet icke-konfessionell. Sedan diskuteras innehållet utifrån tre egenformulerade rubriker som benämns kristendomens särställning, verklighetsanknytning och lärarens ansvar. Detta följs av en metoddiskussion. Avslutningsvis diskuteras fördelar och nackdelar med arbetsfördelningen oss emellan.

7.1 Läroplanerna inom religionskunskap som icke-konfessionella medel?

Skolverket (2012:1–2) skriver om att det inom svensk skola inte får förekomma några religiösa inslag i undervisningen. Det får heller inte förespråkas någon specifik religion till eleverna genom undervisningen. Dessa icke-konfessionella inslag ges i uttryck i båda läroplanerna på olika sätt. I 1969 års läroplan står det att undervisningen ska vara objektiv och inte påverka någon elev att omfatta en viss åskådning. Under skolans värdegrund och uppdrag i läroplanen från år 2011 står det att undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.

Å ena sidan har kristendomen en särställning gentemot de andra världsreligionerna i båda läroplanerna, vilket synliggörs i stycket ovan. Å andra sidan står det i läroplanen från år 1969 att skolan skall vara objektiv, det vill säga saklig och allsidig i bland annat religionskunskapen (Skolöverstyrelsen, 1969:12). I läroplanen från år 2011 står det att skolan skall vara icke-konfessionell och att ingen religion skall förespråkas till eleverna (Skolverket, 2018:5). Vad läroplanerna säger generellt samt vad som finns formulerat i målen för eleverna motsäger varandra.

7.2 Kristendomens särställning

Vad som framkommit i både resultat och analys av både läroplaner och läromedel från år 1969 och 2011 är att kristendomen har en särställning gentemot andra religioner. Kristendomen är en utgångspunkt i läromedlet från år 1969 eftersom boken är skriven ur ett kristet perspektiv. Även i läromedlet från år 2011 urskiljs en särställning då kapitlet om kristendomen tar mer plats i jämförelse med judendomen, hinduism och buddhism. Det framkommer även i läroplanerna att Bibeln som urkund är den mest essentiella att arbeta med.

Vid resultat och analys återspeglas det Björklund (2010) talar om i materialet. Han menade att kristendomen är ett kulturarv som bör lyftas fram mer än de andra religionerna. Därför är det, enligt honom, inte konstigt att det framställs som det gör i läroplaner och läromedel. Även inom andra ämnen i skolan, exempelvis historia, ligger Sveriges historia i förgrunden. Det som motsäger detta är att elever i skolan idag även har andra kulturarv med sig i bagaget. Hur ställer man sig då till detta?

Skolan står inför ett dilemma där skolan å ena sidan ska vila på kristen tradition och å andra sidan vara saklig och opartisk. Detta visar på den tydliga dubbelmoral som råder vilket i sin tur skapar förvirring hos lärare i undervisningen om religionskunskap. Vad som ska läras ut och betonas är inte självklart. Frågan vi ställer oss efter att ha analyserat läromedel och läroplaner är vad som egentligen är viktigast – att se till landets och kulturarvets bästa eller att, som barnkonventionens grundpelare (2009) tar upp, se till barnens bästa och deras rättigheter. Är det viktigare att främja kristendomen som landets kulturarv eller att ta hänsyn till alla elevers olika kulturarv? Till skillnad från det Jonsson (2016) säger om att skolan har fastnat mellan tradition och förnyelse har det tagits ett stort steg då läromedlen idag blivit bättre på att inte förespråka någon världsreligion. De andra världsreligionerna har fått en större plats i både läroplan och

läromedel, men det är fortfarande en lång väg kvar till de nått en likvärdig ställning. Kristendomen har fortfarande en särställning, men utvecklingen tyder på att det går åt en mer likvärdig ställning vid jämförelse av läromedel och läroplan från år 1969 och 2011.

7.3 Verklighetsanknytning

Utifrån analysen av läromedlen väcktes mycket tankar om hur de olika religionerna framställdes utifrån ett verklighetsperspektiv. Som tidigare nämnts gav berättelsen om hinduflickan från läromedlet från år 1969 en tragisk bild av hinduism som religion vilket enligt oss blir vilseledande för eleverna. I läromedlet från år 2011 framställs de olika levnadssätten i religionerna mer neutralt och inte lika främmande. Denna utveckling tänker vi kan vara ett resultat av den pågående migration som sker och har skett under flera års tid men även ett resultat av religionsfriheten i landet. Idag är människor mer bekanta med olika religioner eftersom landet idag är mångkulturellt och mer accepterande till att människor besitter olika livsåskådningar. Idag är människor, även elever i skolan, mer bekanta med olika religioner då de flesta vet om någon som migrerat.

7.4 Lärarens ansvar

En skillnad mellan läroplanerna från år 1969 och 2011 är lärarens ansvar. I läroplanen från år 1969 framgår riktlinjer angående lärostoff och arbetssätt, men även material som skall användas i undervisningen. I läroplanen från år 2011 ligger tyngden och ansvaret mer hos den enskilde läraren när det gäller utformning och planering av undervisning, såväl lärostoff som material. Enligt oss har lärarna fått firare tyglar i utformandet av undervisningen i religionskunskap. Detta kan enligt oss vara en anledning till det mer avancerade och komplexa uppdraget som

lärare idag har. Det är inte konstigt att det sker en förvirring angående hur man ska förhålla sig till de olika religionerna, samt hur och i vilken grad världsreligionerna skall framställas.

Carlsson, von Brömssen (2011:30) skriver om att läromedlet har en viktig roll vid planering och utformning av undervisning i skolan och att man kan använda samma läromedel på flera olika sätt. Det är upp till den enskilde läraren att bestämma hur och när läromedlet skall användas i undervisningen. Detta visar på att lärare har ett större ansvar i både planering och utformning av skolundervisningen.

7.5 Metoddiskussion

Vid studien måste ett urval av materialet som skall undersökas göras. Det går heller inte att studera allt material på samma gång. Man måste börja någonstans och arbeta sig framåt, men samtidigt gå tillbaka och vrida och vända för att få med det viktiga för vårt arbete från all forskning som valts ut. En annan viktig aspekt är att ett begrepp kan ha olika betydelser och innebörder beroende på var, när och i vilket sammanhang det finns representerat. Det är därför viktigt att begrepp som används i studien förtydligas så att läsaren vet vad begreppet betyder och inte själv gör en egen tolkning.

7.6 Arbetsfördelning

En fördel med att läsa in sig på läroplan och läromedel från endast ett årtal var att man kunde lägga mer tid än vad man kunnat om man skulle läst in sig på läroplan och läromedel från både år 1969 och 2011. En annan fördel var när vi skulle skriva analysen tillsammans. Då vi båda var fördjupade på varsitt årtal kunde vi sitta och diskutera likheter och skillnader mer djupgående. Genom att diskutera hittade vi intressanta perspektiv och formuleringar från läroplan och läromedel från de olika tiderna. Det hade

inte varit möjligt att hitta alla intressanta perspektiv och formuleringar om vi inte hade skrivit analysen tillsammans. Vi kunde ta hjälp av varandra och diskutera om vi var osäkra på hur vi skulle tolka vid djupläsning av materialet.

En nackdel med att vi endast djupläste ett läromedel och en läroplan från en av tiderna vardera kan vara att man lägger olika vikt vid olika saker som tas upp i dem. I vissa lägen hade det underlättat om båda var insatta i båda tiderna för att på så sätt kunna diskutera om man uppfattat det som står på samma sätt eller om det skiljer sig åt. En annan nackdel med att skriva gemensamt kan vara att strukturen när man beskriver källmaterialet kan ske på olika sätt, om man inte diskuterar noga hur upplägget ska se ut för att underlätta för läsaren samt att det skall finnas en röd tråd genom arbetet. Detta var något vi lade märket till att vi gjorde i början. När vi gjorde våra individuella beskrivningar av läromedel och läroplan hade vi inte samma struktur. Detta gjorde att all beskrivning blev mer generell och inte djupgående i vad som stod i källmaterialet. För läsarna skapar detta problem, delvis för att det blir svårt att förstå vad som ska jämföras om det inte är samma utgångspunkt. Detta löste vi genom att diskutera med handledaren hur vi skulle kunna lägga upp det och på så sätt kom vi fram till att vi skulle välja ut specifika delar ur källmaterialet och gå in mer djupgående. Genom gemensamt formulerade analytiska kategorier strukturerade vi upp materialet så att det tydligt framgick vad som skulle jämföras och sedan analyseras och diskuteras.

8 Slutsats

Utifrån analysen märks det att dagens lärare har mer ansvar för vad religionsundervisningen i skolan ska innehålla och behandla. Detta ser vi som en utmaning eftersom vi som lärare å ena sidan ska förhålla oss till det kristna kulturarvet, men å andra sidan inte verka mer för någon religion än någon annan. Hur ska man då som lärare förhålla sig till denna dubbelmoral? Detta skapar som Jonsson (2016:133) fastslog – ett gränslöst uppdrag på en begränsad tid. Som lärare har man inte oändligt med tid för att kunna behandla allt i samtliga ämnen. Och samtidigt, vem är det egentligen som skall bestämma hur och vad bland annat religionsundervisningen skall behandla och innehålla idag förutom det som står skrivet i centralt innehåll och kunskapskrav i läroplanen? Om varje enskild lärare skall bestämma detta själv kan det bli en stor skillnad på religionsundervisningen på olika skolor i landet. Detta känns för oss som att ett stort ansvar vilar på oss lärare där elever kan bli drabbade kunskapsmässigt om det inte görs på rätt sätt. Vad är egentligen det ”rätta” sättet att planera religionsundervisningen på?

Vår slutsats är att det Jonsson (2016:115-133) skrev i sin avhandling stämmer överens med det vi sett i vår analys. Hon menar att det skett en pendelrörelse tillbaka till en konfessionell undervisning då man fortfarande pratar om kristen etik och västerländsk humanism. Vidare diskuterade hon formuleringen kristendomen och de andra världsreligionerna där kristendomen erhålls en särställning. Trots tanken om en konfessionslös och objektiv undervisning uttrycker läroplanerna en konfessionell prägel eftersom kristendomen betonas i högre grad än de andra regionerna. Slutligen fastslår Jonsson att religionsläraruppdraget fastnat mellan tradition och förnyelse. Undervisningen är en repris av det förgångna. Detta ser även vi i vår analys av både läroplaner och läromedel från år 1969 och 2011. Eftersom, som tidigare nämnts, framställs

kristendomen fortfarande som den viktigaste religionen för vårt land, grundat på kulturarvet.

Å ena sidan stämmer inte Jonssons avhandling helt överens med det som framkommit i vår studie. Det har framkommit att andra religioner faktiskt får mer plats i dagens läroplan och läromedel än tidigare. Det är även ett mer neutralt perspektiv idag jämfört med förr då det beskrivs mer ur ett ovanifrånperspektiv än ett kristet perspektiv. Det har alltså skett en stor utveckling, men det är fortfarande en lång bit kvar till den icke-konfessionella religionsundervisningen. Vi håller med Jonsson om att vi fastnat mellan tradition och förnyelse, men vi är några steg närmre förnyelse än vad hon påstår i sin avhandling enligt oss. Vi står med en fot i traditionen och en fot i förnyelsen och är på väg att ta ett kliv över till den sistnämnda.

9 Vidare forskning

En fråga som har uppkommit under arbetet är att man kan undersöka vilka religioner som har kommit med migrationen. Man kan även undersöka hur dessa religioner, mer eller mindre, har påverkat utformandet av läroplaner och läromedel i religionskunskap. Har någon religion påverkat mer än någon annan och finns det någon förklaring till det?

Något annat som hade varit intressant att undersöka är hur lärare ställer sig till debatten om att skolan ska vara dels konfessionsfri dels vila på kristna traditioner. Hur gör lärarna för att tolka detta uppdrag? Man kan även studera hur religionsundervisningen ser ut i praktiken med koppling till dessa riktlinjer. Vilar undervisningen på en kristen tradition eller är undervisningen konfessionsfri? Detta skulle man kunna göra genom observationer av lärare och även genom intervjuer.

En annan studie som hade varit intressant att undersöka är att jämföra läroplan eller läromedel från exempelvis år 2011 med ett annat lands läroplan eller läromedel från samma årtal. Ett exempel hade varit att undersöka skillnaderna mellan läroplanerna i religionskunskap mellan Sverige och Finland. En anledning att jämföra med just Finland är då deras skolpolitik har varit densamma under en längre tid och att deras skolsystem har fått många bra rubriker i media och sägs vara framgångsrik. Detta skulle man kunna göra genom att göra en liknande jämförelse som gjort i vårt arbete, men som material då istället Sveriges läroplan och Finlands läroplan.

En annan studie som hade varit intressant att genomföra skulle vara att undersöka om exempelvis islam har särställning gentemot de andra världsreligionerna i framförallt läromedel i de länder där det bor flest muslimer. Att då göra en liknande undersökning som vi gjort nu fast då ha ett annat land som utgångspunkt. Om man skulle gjort även en sådan

undersökning hade det varit intressant att jämföra slutsatserna från den undersökning vi genomfört nu.

10 Referenslista

Litteratur

Algotsson, Karl-Göran (1975). *Från Katekestvång till Religionsfrihet. Debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Andersson, Daniel & Sander, Åke (2015). *Det mångreligiösa Sverige - Ett landskap i förändring*. Lund: Studentlitteratur.

Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter. (2009). Stockholm: UNICEF Sverige. Tillgänglig på Internet: <http://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf> (Hämtad 2019-05-07).

Björklund, Jan (2010): *Om kristendomens särställning i religionskunskapsundervisningen*.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4086909>
(Hämtad 2019-04-15).

Carlson, Marie, von Brömssen, Kerstin (2011) *Kritisk läsning av pedagogiska texter – Genus, etnicitet och andra kategoriseringar*. Lund: Studentlitteratur.

Denk, Thomas (2002). *Komparativ metod – förståelse genom jämförelse*. Lund: Studentlitteratur.

Falkevall, Björn (2010). *Livsfrågor och religionskunskap. En belysning av ett centralt begrepp i svensk religionsdidaktik*. Stockholm: Stockholms universitet.

Florin, Christina (2010) *Från folkskola till grundskola 1842-1962*.
http://www.lararnashistoria.se/sites/www.lararnashistoria.se/files/artiklar/Fr%C3%A5n%20folkskola%20till%20grundskola_0.pdf
[hämtat: 2019-06-05].

Hartman, Sven (2009): Fyrtio år. *Religion & Livsfrågor* 4, s 6–9.

Hartman, Sven (2011). *Perspektiv på skolans religionsundervisning i Religionsdidaktik – Mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Löfstedt, Malin (redaktör) (2011). Lund: Studentlitteratur.

Holmqvist Lidh, Carina (2016). *Representera och bli representerad. Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning*. Karlstad Universitet.

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2010). *Examensarbete i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsföretaget AB.

Jonsson, Linda (2016) *Mellan tradition och förnyelse – utmaningar i religionsläraruppdraget*. Diss., Mälardalens universitet.

Jämterud, Ulf (2008). *Religiösa inslag i den icke-konfessionella skolan i Religion och Livsfrågor*, nr. 4. Osbeck, Christina (redaktör) (2008). Natur & Kultur: Hämtad från <http://www.flr.se/tidningar/rol-0804.pdf> - 2019-04-02.

Riksdagen. *Regeringsformen*. Stockholm: Riksdagen; 1974 (SFS 1974:152).

Skollagen (2010:800): med Lagen om införande av skollagen (2010:801).

Skolverket (2012). *Mer om... Skol- och förskoleverksamhet i kyrkan eller annan religiös lokal*. Stockholm: Skolverket.

Vestøl, Jon Mange (2015). *Att tala trovärdigt om religion i klassrummet – några religionsdidaktiska utmaningar i Religion och Livsfrågor*, nr. 3.

Willander, Erika (2019) *Ny rapport tar tempen på Sveriges religiösa klimat*.

https://www.myndighetsst.se/download/18.3907b1d0169055cec1f61328/1552985099444/Pressmeddelande_sv_rel_landsk_2019_uppd.pdf

(hämtad: 2019-05-16).

Källmaterial

Abrahamsson, Marianne (2011). *PULS, Grundbok Religion*. Stockholm: Natur & kultur.

Lpo 94 (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet: Fritzes Publikationer.

Nordström, Gösta (1969). *Kristendomskunskap - vår läsebok*. Läromedelsförlagen.

Skolverket (2018). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: Reviderad 2018*. Stockholm: Skolverket.

Skolöverstyrelsen (1969). *Läroplan för grundskolan*. Liber.

